

Пацюківська Вікторія Сергіївна

*студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ МЕТИ ТА ЗАСОБІВ У ЕТИЦІ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В ПРАКТИЦІ АДВОКАТА

Співвідношення мети та засобів як етична проблема завжди була актуальною і в ідеологічному розвитку, і в практичній діяльності людства. У житті можна помітити, як певні негативні наслідки виникають не стільки з цілей людини як таких, скільки з природи засобів, що використовуються для досягнення цих цілей. Проте власне етичного характеру дана проблема набуває тоді, коли виникає питання про доцільність використання засобів для досягнення мети з огляду на їх моральність і законність.

В історії філософської думки щодо цього питання сформувалися три принципові позиції. Прихильників першої з них називають «макіавеллістами», адже вважається, що Ніколо Макіавеллі розвинув її ідеї у трактаті «Державець». Сутність цієї позиції стисло передає такий вислів, як «Мета виправдовує засоби», тобто для досягнення цілі можна використовувати будь-які засоби [1, с. 38]. У повсякденному житті можна почути вислів «Гроші не пахнуть», який означає, що буквально неважливо, яким способом ці гроші добуті – важливий сам результат.

При вживанні цих гасел відверто визнають і навіть виправдовують незаконність і аморальність застосованих засобів для досягнення цілей. У зв'язку з цим можна поставити доволі філософське питання: «А чи можна задля порятунку усього світу вбити одну людину?». Здавалося б, що порятунок світу це благородна ціль, але якщо її досягнення залежить від смерті однієї людини, то, по-перше, сам рух до цієї цілі є аморальним, і, по-друге, ті, хто будуть вбивати цю людину заради порятунку інших, стають вбивцями та відповідно таке визволення світу повністю нівелюється. Яскравим прикладом, де розкривається дана проблематика, є роман Федора Достоєвського «Злочин і кара». Головний герой Родіон Раскольников має добру мету – він хоче допомогти бідним людям, які не мають змоги віддати борги лихварці, але при цьому використовує аморальні засоби – йде на вбивство старої. У кінцевому результаті Достоєвський через переживання героя, його муки та той факт, що він таки не зміг скористатися плодами сво-

го вчинку показує, що не треба було так вчиняти: якщо ми рухаємося у напрямку досягнення доброчесної мети, проте здійснюємо її недобрими засобами, то врешті-решт воно того не варте.

Протилежна позиція ґрунтується на ідеї, що жодна мета не виправдовує аморальних засобів, найбільш яскраво це виражено у теорії непротиплення злу насильством, одним з прихильників якої є Лев Толстой. Зокрема, у всіх творах Лева Миколайовича Толстого описана боротьба добра і зла, він постійно замислюється над тим, що може врятувати людину від «внутрішнього конфлікту» з самою собою – душевного страждання і прагне знайти розв'язання цієї проблеми. На його думку, саме непротиплення злу насильством придасть життю сенс [2, с. 101].

Мислитель запевняв, що істина одна і вона проста – ким би ми не були – треба заглянути у своє серце і запитати «Що нам по-справжньому потрібно, аби прожити найкращим чином той час, який нам відведено?». І потрібне нам лише одне – істинне благо, яке є таким для нас і нашого оточення. Воно дається лише тому, хто відкрив для себе любов: любов до Бога, до всього живого й особливо до подібних собі істот – людей. І лише тоді, коли кожен це зрозуміє, ми збагнемо, що причина страждань не в людях, а в тому хибному устрої життя, що базується на насиллі, яке люди вважають необхідним. Тобто, знищити зло злом, за Толстим, неможливо.

Представники двох перших позицій відривають одне від одного ціль і засоби, перебільшують значення того чи іншого і ставлять питання у вигляді альтернативи: «Що важливіше – або ціль, або засіб?». У обох випадках забувається, що ціль досягається лише визначеними засобами, і вони є такими лише для певної цілі. Прихильники першої позиції вважають, що жодні засоби не здатні змінити ціль. Прибічники ж теорії непротиплення злу насильством, навпаки, вважають, що засоби завжди залишаються незмінними – добрими чи злими, і насилля як засіб ніколи не може слугувати благородній меті [3, с. 69].

Наступну позицію сформулював Г. В. Гегель, який розглядав ціль як одну з форм об'єктивізації духа, перетворюючи природу та історію в засоби реалізації у світі «абсолютного духа». Разом з тим, Гегель намагався розкрити діалектику цілі, засобів і результатів діяльності, він висунув ідею про розбіжність цілі й результатів діяльності, обґрунтував положення: мета не виправдовує, а визначає засоби.

Висвітлена проблематика завжди привертала значну увагу в межах адвокатської діяльності, адже в ній дуже часто вступають у суперечність зобов'язання юридичного та морального характеру, які покладено на адвоката. В юридичній професії мораль займає особливе місце, адже вона визначає «моральний зміст» права. Разом з тим, адвокати у своїй практичній діяльності повинні діяти з дотриманням вимог, які містяться у Правилах адвокатської етики, а також міжнародних документів, які закріплюють правила поведінки адвокатів у світі, як-от Загальному кодексі правил для адвокатів Європейського співтовариства.

Ведучи мову про це, необхідно звернутися до безпосереднього прикладу – проаналізуємо промову видатного адвоката, судового промовця Ветвінського Леоніда Олександровича. У 1946 році у Києві проходив відкритий судовий процес з обвинувачення німецьких загарбників у злочинах, що чинилися на окупованій території. Складність у цьому процесі полягала в тому, що на ознайомлення з матеріалами справ відводилося усього лише три дні, і, крім того, населення ставилося з явним упередженням до захисту обвинувачуваних, наполягало на присудженні смертного вироку злочинцям. Ветвінський Л. О. захищав одного з головних обвинувачених – генерал-майора вермахту фон Чаммера унд Остена, на якого хотіли покласти відповідальність за видання наказів про масові розстріли мирних громадян, завербування їх у фашистське рабство, знищення громадських споруд [4, с. 9].

Засновник судової етики А. Ф. Коні переконаний, що адвокат «... не слуга свого клієнта і не посібник йому в прагненні втекти від заслуженого покарання правосуддя» [5, с. 55], а той, хто розуміє, що навіть злочинець є людиною. Моральність як обов'язкова умова діяльності адвоката має бути пріоритетною, бо він має справу, пов'язану з життям і смертю, честю та гідністю людини. У своїй промові Ветвінський вказує на те, що не можна йти шляхом применшення значення вчинених злочинів, не слід і заперечувати очевидні факти, чіплятися за несуттєві деталі та подробиці заради захисту фон Чаммера. Він навіть прямо констатує, що обвинувачуваний повинен понести відповідальність за те, що пов'язав свою долю з нацистським керівництвом своєї держави. Проте, захисник вважає, що слід врахувати той факт, що фон Чаммер з дитинства виховувався в дусі дисципліни німецької армії і його особиста воля була замінена автоматичним виконанням наказів, для нього було закрито усе найкраще і світле, створене людиною протягом тисячоліть. Зважаючи на те, що фашистська Німеччина

розбита і звільнений світ намагається знову «розцвісти», навіть найжорстокіші злочинці потребують захисту, тобто необхідно звертатися до гуманізму та демократизму у цьому новому світовому порядку. Головними винуватцями всіх злочинів виступили саме нацизм та німецький мілітаризм, і тому треба замислитися, чи потрібно застосовувати до фон Чаммера саме смертну кару. Бачимо, що Ветвінський діяв як в інтересах права в цілому, так і в інтересах свого підзахисного, при цьому не вдаючись до незаконних та аморальних засобів захисту.

Можемо зробити висновок, що людство у процесі свого історичного розвитку дійшло того, що дійсно не всі засоби є прийнятними для досягнення поставленої мети. Іноді право і мораль «конфліктують», і саме оптимальне узгодження моральних і правових норм можна вважати основним критерієм досконалості правової системи, а моральної мотивації з дотриманням вимог правових норм – критерієм досконалості юридичної практики, показником високого професіоналізму юриста. Захищаючи права своїх клієнтів та відстоюючи інтереси правосуддя, адвокати повинні сприяти захисту прав людини і основоположних свобод, і в усіх випадках діяти добросовісно, відповідно до закону та визнаних норм і професійної етики юриста. Застосування захистом аморальних та протизаконних засобів не можна виправдати жодними благими цілями.

Список використаних джерел

1. Яновська О. Г. Співвідношення мети та засобів як етична проблема адвокатської діяльності. *Юридична Газета*. 2017. № 12. С. 38-39.
2. Кузьменко В. В. Концепція Л. М. Толстого про непротивлення злу насильством та її духовна спрямованість: *Науково-теоретичний альманах: «Грані»*. 2020. Т. 23. № 5. С. 96–104.
3. Бакштановський В. І., Сагатовський В. М. Проблема соотношения цели и средств и ее мировоззренческое значение. *Известия Томского ордена трудового красного знамени Политехнического института им. С. М. Кирова*. 1969. Т.182. С. 68-72.
4. Судові промови адвокатів України:/ Редкол.: В. В. Медведчук (голова) та інші К.: Редакція журналу «Адвокат». Кн. 1. 2000. 216 с.
5. Коні А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (общие черты судебной этики). Избранные произведения. Т.1. Статьи и заметки. Судебные речи, 1956. 627 с.

Науковий керівник: асистент кафедри філософії Токар Л. В.